

գիմացինս ասանկ հետեւած թիւն մը կարենար հա-
նել: Եւ չքան որ կառավարութիւնը ջիւղիմա-
վէքքիա զօրք խաւրովուն հաւանութիւն տուաւ,
միայն ըսի որ զօրք խաւրովուն արգելք ըլլալ ի-
րեն յարմար չի սեպուի: Դարմանք բան է որ աղնու-
ակուն սեպուհը ասոր հակառակը բռնեք կայներ է
և ինքը այս արգելք բառին միտքին վրայով ծանո-
թութիւններ տուաւ: Եւ ինչ սեպուհը կը ցանկայ
որ Վաղղիայ վերջին բացատրութիւնները խնդրեմք
այս մասին, և խորամանկ անիկայ ասկէ ետեւ բռն-
ները ընթացքին վրայով: Բայց եւ՝ Վաղղիայ հետ
մտերմութիւն ունինք ըսելով՝ հիմա չեմ ելլար ա-
սանկ բան մը անկէ խնդրեք ու անոր տագնապը
նորոգելու պատճառ ըլլար: Բայց այս կը խոստա-
նամ որ, ետքը Վաղղիային ալ, Լեւոնիային ալ, Եւս-
թօլիին ալ պիտի հարցունեմ մեզի չի հարցուցած
Հոռոմ զօրք խաւրովուն պատճառը:

Ի զում Պաթլէմ: Չլիտեմ ինչո՞ւ համար հիմակ
ուրնէ չի պիտի կրնայ բացատրուիլ ջիւղիմա-
վէքքիա զօրք խաւրովուն պատճառը: Կարծեմ որ
Սաճիկիին իշխանութիւնը կործանելու համար էր.
Թէ որ Վաղղիան հիմակուրէն աս միտքը կը յայտ-
նէ ու իրեն իրաւունքը կը գտնայ նէ, ժամ մը ա-
ռաջ կամքը կատարելը իրեն աւելի աղէկ կ'ըլլայ:
Լեւոնիան, Սյունիան ու Եսթօլին, ասանք բոլորը
վին տարբեր վիճակի մը մէջ են, անոնց ետքէն
թող հարցուի Հոռոմ զօրք խաւրովուն պատճա-
ռը:

Ի ծնոնտէսի Սարգիզը: Վաղղիայի հիմակ
ուրնէ վիճակին նայելով ես ալ ասանկ կը կարծեմ
որ անոր ասանկ մէկ խնդիր մը ընելու ժամանակ
չէ, այս խնդիրը ընելու պէս այն երկրին հասա-
րակութեան կարծեացը ուժ տուած կ'ըլլանք: Եւ
խորհրդ ասանկ համոզուել է որ Լեւոնիային խաղա-
ղութիւնը Վաղղիայի ու Լեւոնիայի միաբանութե-
ան կախումէն է, անոր համար այս օրերս Վաղղի-
այի կառավարութեանը ասանկ խօսքեր չընենք ա-
ղէկ կ'ըլլայ: Բիշ ժամանակի մէջ ինչ մեծ փոփո-
խութիւններ եղաւ Վաղղիայ: Լեւոնիայի ժողովը նո-
րոգեցաւ, կառավարութիւնը չորստուեցաւ ա-
զատականութեան ձեռքէն: Եւս խորհրդարանին
մէջ ասանկ խնդիրներ եղաւ որ՝ հասարակագիտու-
թեան նախագահը պիտի շուարեք պատասխան տա-
լու: Կարծեմ վերջապէս որ, մենք այս խնդիրը ը-
նենք Վաղղիայ կառավարութեանը նէ, շատ պիտի
շուարի և հուսկ հետոյ իրեն իսկ գիտաւորու-
թիւնը հասարակութեան վստահ չի պիտի կրնայ
ըսել:

Տակաւին պիտի հասկընամք թէ, ջիւղիմա-
վէքքիա զօրք խաւրովուն առաջին նպատակը
ինչ է, և մեր կառավարութիւնը ասոր վրայով ինչ
պիտի խորհի, ըսել է որ իւր կարծիքը այս մասին
պիտի յայտնէ: Բայց հիմա ինչո՞ւ կրնայ ընել կա-
ռավարութիւնը այս բանը որ դեռ նոր իմացանք
Վաղղիայ պատճառ վիճակը: Թէ որ բանակին հա-
ւատարմութիւն և գովելի շարժմանը չըլլար, թէ
որ կառավարութեան մարդոց խոհեմութիւնը ու
իմաստութիւնը չօժանդակիր, նորէն Փարիզ անիշ-
խանութեան մէջ պիտի խնար: Ուստի ինչի ալ
անանկ կ'երեւայ որ պատրաստած խնդիրներն իս
Վաղղիայ կառավարութեանը ընելու ըլլանք նէ, ա-
նոր թշնամեան միտքը արթնցուցած մանաւանդ
նախագահին վերջին ֆէթրան արգելք կ'ըլլանք, և
անոնց թիկունք եղած կ'ըլլանք, առայժմ այս բա-
նէն ետ կենսական խոհեմութիւն է:

Ի նստողին Սարգիզը: Պոռնէն — Փիսէն խնդ-

րած գիրքերս նոր առի, անոնք քննութեան պիտի
տամ:

Ի զում Եւսթօլի: Կարծեմ որ այդ առած
գիրքերու մէջ միայն Վաղղիայի առաջին անգամի
զօրք խաւրովուն վրայով գրուած է որ 6000 հոգի
էր միայն: Հիմա բանը փոխուած է: Ուրեմն կը
հարցունեմ թէ երբոր զօրք շատուց' մինչեւ 20-
30 հազարի հանդէս, հարցունց մեր կառավարուե-
թէ՝ իւր միտքը փոխեք է, ինչ կ'ըսէ: Որովհե-
տեւ յայտնի է որ առաջ բերանը Վաղղիայի միտքը
Հոռոմի վրայ յարձակել էր, որովհետեւ 6000 էն ա-
ւելի մարդ չէր խաւրեք ջիւղիմա-վէքքիա: Եւ
նի միտքը միայն միջնորդութիւն մը ընել էր: Բայց
Ուսթօլի զօրապետը ետ քշուելուն պէս, ան ոտե-
նը Վաղղիան փոխեց գաղափար, 30 հազար հոգի
խաւրեց որ Հոռոմի տիրեն: Հիմա տես ինչ տար-
բերութիւն կ'այ, առջի 6000ը իրեւ թարեւած կ'եր-
թան Հոռոմ, ետքի 30 հազարը իրեւ թշնամի,
հիմա դարձեալ կը հարցունեմ, այս իւր գաղափա-
րին փոխութիւնը մեր տէրութեանը իմացունց
մի Վաղղիան:

Ի նստողին Սարգիզը: Սեր կառավարութիւնը
այս մասին ձեզի ցուցուցած գրութիւններէն ի
զատ գրութիւն չըստացաւ:

— Հասարակաց խորհրդարանին յունիս 22 ի ե-
ղած ժողովքին մանաւորագէտ խօսածը պիտի ընէ:

Պ. Լեւոնի: Հոռոմայու գործերուն վերաբե-
րեալ գիրքը խորհրդարանին ցուցուեցաւ և ասանց
մէջ նամակ մը գտնուեցաւ որ մեր օգտաւարու-
թեան հիմնական պայման խաւրեք է: Ի զում Բալմէս-
թօն կրնայ մի այս նամակին միտքը մեզի հաղորդել:

Ի զում Բալմէսթօն: Եւս նամակին մէջ իստ-
քերը սովորական խօսքեր են: Պատասխան թա-
գուհին Հոռոմայու անցքերուն վրայով զգացած
ցաւը կ'իմացունէ պայման. և կը բաղձայ որ ժամ
մը առաջ անոր և հպատակներուն մէջ տեղի վէճե-
րը բարեկամութեամբ վերջանան: Պ. Ուսթօլի կը
ցանկայ հասկընալու թէ կառավարութիւնը ար-
հաճութիւն ցըցուց մի՞ գաղղիացւոյ Հոռոմ զո-
րակոծելուն համար: Ետքը պայման և անոր հոգա-
տակներուն մէջ տեղի եղած վէճերուն պատճառ
ըրաւ: Բայց որ Եսթօլի թագաւորին առաջին
նախարարը նամակ մը խաւրեք է Լեւոնիայի արտա-
քին գործոց պաշտօնակցին. այն նամակով կը խնդ-
րէ որ՝ պայման հաստատութեանը համար իրեն բռ-
ները ձաժբանքուն ինքն ալ հաղորդ ըլլայ: Եւ
այս բանին համար երկու միջոց առջեւ կը դնէ.
մէկը լոկ խօսակցութիւն, մէկն ալ զենքի՝ այսինքն
խօսքով չի հնարանդին պայման հպատակները նէ,
զենքով զանոնք հնարանդեցունել: Երբոր Եսթօլի
թագաւորին առաջին նախարարը Լեւոնիայի արտա-
քին գործոց պաշտօնակցին հետ այս խօսքերը կ'ը-
նեն, Վաղղիան անդիէն Հոռոմայու գործին մէջ
մտաւ, հէմ բանիւ հէմ զենքով:

Պ. Ուսթօլի ուղեց որ հասկըցունէ թէ Լեւո-
նիան բնաւ մտա չուներ գաղղիացւոյ Հոռոմի գէմ
ըրած թշնամութեանը մէջ, և ուղեց գարձեալ որ
կառավարութիւնը բողբընէ այս բանիս գէմ լուռ
չի կենայ որ Վաղղիայի հետ կամակից չի համար-
ուի: Լեւոնիան, ըսաւ, բնաւ չուղեց Հոռոմայու
գործերուն մէջ մտնալ, և երբոր Հոռոմ իւր կողմէն
անոր միջնորդութիւնը խնդրեց նէ՝ անոր ալ պա-
տասխան տուաւ որ՝ այս խնդիրին մէջ Լեւոնիան
բան չուներ: Ս'նայ ինչի հասկընալ, կրկնեց ատե-
նաբանը, թէ Ի զում Բալմէսթօն պիտի հասկը-
ցունէ՞ գաղղիացւոյ որ՝ այս ըրած բաներն են որչափ

ցաւ եղաւ Լեւոնիայի թէ կառավարութեանը և
թէ ժողովրդաց: Ինչո՞ւ Լեւոնիան իւր բարոյական
ուժը չի բանեցունել որ, այն պատուական Հոռոմ
քաղաքին այնչափ հաղուագիւտ հնութիւնները
գաղղիացւոյ թշնամութեան զոհ չըլլան, գաղղիաց-
ւոյ փետրուարի յեղափոխութիւնը տարիէ մը ե-
տեւ ասանկ անհաճոյ գործեր գործելու համար
էր մի:

Ի զում Բալմէսթօն: Եւս խորհրդարանը կը-
նայ հասկընալ որ՝ Լեւոնիայի հիմակուան փափուկ
վիճակը չի ներեր որ ասանկ խնդիրներու ելլայ.
Վաղղիայի հետ մինչեւ հիմա ինչպէս որ՝ ոչ բանիւ
և ոչ զենքով Հոռոմայու գործերուն միջնորդութիւն
չըրաւ նէ, ասանկ ալ ասկէ ետեւ չընելու աւելի
գովելի է, բարեպաշտէ՞ ժամանակի մը ձգենք այս
խնդիրները Վաղղիայի ընելու:

Պ. Հիւմ: Խորհրդարանը ուրախութեմ հաւ-
կըցաւ որ Լեւոնիան Հոռոմայու գործերուն մէջ բը-
նաւ մտա չուներ, բայց ներքեւ չէ մի որ Վաղղիայի
կառավարութեմ այս մասին ձեզի հետ ըրած թըր-
թակցութիւնները կարգաւոր:

Ի զում Բալմէսթօն: Եւս մասին Վաղղիայի
խաւրած գիրքը ուղղակի իմ անուան չէն, այլ
իրեն դեսպանին անուան են. բայց ձեզի զանոնք
կարգաւոր արգելք մը չիկայ, կարգաւոր:

Պ. Հիւմ: Հարցունց թէ Լեւոնիայի կառավա-
րութիւնը ինչպէս որ օրինաւոր ձանցաւ Վաղ-
ղիայի կառավարութիւնը նէ, անանկ ալ Հոռոմայու
կառավարութիւնը ձանցաւ մի:

Ի զում Բալմէսթօն: Լեւոնիան մինչեւ որ Վաղ-
ղիայի կառավարութիւնը հաստատուէ և ապահով
վիճակ մը չըրոտացաւ նէ՝ չի ձանցաւ զանի, Հոռ-
ոմայու կառավարութիւնն ալ այն պայմանով պիտի
ձանցայ:

ԱՆՍՊՐԻԱ: Կալէթիս քի չօքիս օրագիրը կը
գրէ որ Վէնայի մօտ կեցող զօրաց անակնկալ պա-
հու հրաման եղաւ որ դէպ ի՞նչ Մաճառիտանի սահ-
մանագրուիլ քալեն Վաստափարէն եկող մաճառ-
զօրաց գէմ դնելու համար. ապա թէ ոչ շատուոր
ըլլանուն կը վախցունի որ Վէնայի վրայ յանկարծ
չի յարձակին:

Նոյն օրագիրը գարձեալ կ'ըսէ որ Մեօքէտ լը-
ճին մօտ Գանուբի երկիրը մաճառներուն ձեռքն
է և Շիլք Լեւոնիայի զօրապետն ալ Վիլհելմ-
կէն շատ անդին վախուժեք է:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ: Պէրլըրատէն այսպէս կը գը-
րեն:

« Եւս օրերս այս տեղ շատ մէկմէկու հակա-
ռակ լուրեր տարածուեցաւ Հոռոմարիայի պատե-
րազմին վրայով: Ոմանք կ'ըսեն որ Լեւոնիայ ուռ-
սի զօրքը մեծ յաղթութիւններ ըրեք է Հոռոմա-
րիայէն հիւսիսային կողմը, Ռապայ որ 13700 բնա-
կիչ ունի կորսուեցուցեր են մաճառները ու դէպ ի-
նչեւ քաշուել են: Իրեւնի որ 7500 բնակիչ ունի
պարպեր են և այլն: Ոմանք ալ որ առաւել Հոռ-
ոմարիայի անցքերուն տեղեկութիւն ունին՝ կ'ըսեն
որ չափազանցութիւններ են այս խօսուածները:
Ռապայ յարձակմամբ առնուած չէ, այլ մաճառնե-
րը իրենց պատերազմին յաջողութեանը համար կա-
մաւ անկէ քաշուել են. որպէս զի ուժերն շատ
ցունեն ու անանկ վերստին յարձակին թշնամեան
նուն վրայ: Եւս շատ հաւանական է որովհետեւ
մաճառներուն վերջին երեւելի յաղթութիւնն ալ
աս ձամբով յաջողեցաւ:

« Եւս երկու վիճակին որին մէջ ըլ-
լայ, և ինչ տեսակ կեանք ալ կը վա-
րէ թող վարէ, մինչեւ որ այն կեան-
քին հարկաւոր եղած պիտոյքը չի յա-
գեցընէ, անոր մէջ չի կրնար շարու-
նալել:

« Հոս պէտք է գիտել, որ երբոր
յագեցընելը պէտք մը կ'ունենանք
անոր հետ մէկ տեղ ցաւ մըն ալ կ'ըղ-
գանք. և երբոր այն պէտքը կը ըլ-
ցընենք, հետեւ ալ հետեւութիւն մը
կ'ըղանք: Եւս կը հետեւի որ պէ-
տքին հոգալ, վայելիս շաղկապել ու
նաւաւ անորձային հաճել խօսքերը մի
և նոյն տեսակ իմաստներ են, ու ի-
րարմէ տարբերութիւններ խիստ
քիչ է »:

« Սարգիզ իրենց պիտոյցը հետ
մէկ տեղ զանոնք լեցընելու միջոցներ
ալ ունին, այս միջոցները իրենց գոր-
ծածած այլ և այլ իրերն են որ Բալթի-
կամ հարապալիս կ'ըսուին »: (Ճ. Պ. Սէ)

Եւս խորհրդարանութիւնն այս-
նի կը հասկընէ, որ հարստութիւն

ըսելով բոլոր այն նիւթական բարիքը
կամ այն օգտակար իրերը պիտի իմա-
նանք որ, որ և ինչ կերպիւ մարդուս
պէտքերը լեցընելու կը ծառայեն: Որ
և ինչ Խիւսիս ըսի, վասն զի հարստու-
թեանց ամէն տեսակը չեն կրնար մի-
րինակ մեզի ծառայելու: Կան որ ինչ-
պէս են կերակուրը՝ հաղուստները
դեղերը և այլն որ անմիջապէս կամ ի-
րենք իրենց կրնան ալ կ'պէտքերն իս
լեցընել: Ուրիշներ մէկ կան որ ինչպէս
են ամէն արհեստի վերաբերեալ գոր-
ծիքները՝ դրամը՝ երկիրը և այլն որ ի-
րենք իրենց չեն կրնար մեզի օգուտ
մը ընել մինչեւ որ ուրիշ անմիջապէս
գործածութիւնը բանի մը հետ նախ չի
փոխանակվին. զորքինակ երկրագոր-
ծին բահը՝ բրիչը՝ հիւսան ուրագը՝ գը-
չիւրը թէպէտ չեն ուսովը՝ չեն բը-
նակիր, բայց մէկը ցորեն բուցուե-
լու կը նպաստէ մէկալը տուն շինելու
որոնց երկուքն ալ մեզի խիստ հարկա-
ւոր են, ուստի անոնց հաստմանը նը-
պաստող գործիքներն ալ ի հարկէ բա-

րիք են՝ հարստութիւն են:

Ուստի, թէ որ նախ մտաւորաւ
ըլլանք, որ երկրի երեսը՝ ամէն կենդա-
նի իր տեսակին պահպանութեանը
համար մինչեւ որ իր բնութեանը պի-
տոյքը չի լեցընէ չի ինչո՞ւ պիտի. երե-
րորդ, թէ որ մտաւորաւ ըլլանք, որ
աշխարհի մէջ բան մը յարգելու ամէ-
նէն ուղիղ ու բանաւոր կանոնը (խել-
քի մօտ) նոյն իրին իր օգտաւարութեան
լաճի է, իսկ իր կը խելամոլիք որ մեր
պիտոյքը անմիջապէս լեցընող իրերը պէտք
է որ ասոնց իրար բարիք կամ հարցա-
տուութիւնը սեպուին ու դրամը և ու-
րիշ անոր պէս իրերը՝ երկրի իրար
բարիք սեպուին:

Եւս ետեւորական աղատութեմ դէմ
հնարուած օրէնքներուն բոլորն ալ
վերայիշեալ երկու կարգ հարստութիւն
իրար խառնելէն ծագած են: Երգա-
րեւ դրամը փոխանակութեան ընդ-
հանուր միջոց մըն է ըսինք, և անոր
ամէն տեղ այսչափ փնտրութեան կամ
հարստութեան մէջ այսչափ նախա-

պատիւ սեպուելուն պատճառները հա-
մառօտ կերպով մը երբորդ հասուա-
ծին մէջ ցըցուցինք, որոնց խիստ մե-
ծազոյնը՝ ամէն իրաց հետ Գիւր-
սիտ խանակվելու կարողութիւն մը ունե-
նալն էր, և թէ ոչ դրամը ոչ կ'ուսովի,
ոչ կը խմովի և ոչ կը հագնելով, ըսել
կ'ուզեմ թէ ըսինքն բանի մը օգուտ
չուներ ու հետեւաբար ալ այն մարդը
ու այն երկիրը ճամբարիտ հարուստ կ'ըս-
ւի, որ իր կենսոյցը հարկաւոր եղած
բարիքը առատօրէն ունի:

Եւսպէս մէկը կրնայ շատ ոսկի ու-
նենալ ու ինքը աղքատ սեպուիլ նախ,
թէ որ այն ոսկին հետ փոխանակելը
բարիք չունենան, ինչպէս են այն վայ-
րենի աղքատը որոնց երկիրը հարուստ
հանքեր կը ծածկէ, բայց իրենց հետ
հաղորդակից աղքատ չըլլալուն չեն կը-
նար զանոնք ուրիշ օգտակար իրաց
հետ փոխանակելու: Երբորդ, երբոր
այն ոսկին ուրիշ բարեւոյց հետ փոխա-
նակել չուզէ ու երեսը նայի, ինչպէս
աղա՜հ մարդիկը կ'ընեն: Վասն զի,

